

ενδεικτικές απαντήσεις
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

▣ Διδαγμένο κείμενο ▣

ΠΛΑΤΩΝΟΣ *Πρωταγόρας* 324A-C

- A. Αν πράγματι θέλεις, Σωκράτη, να καταλάβεις τι τέλος πάντων σημαίνει το να τιμωρεί κανείς όσους αδικούν, αυτό το ίδιο θα σε διδάξει ότι οι άνθρωποι βέβαια νομίζουν πως η αρετή είναι κάτι που μπορεί να αποκτηθεί. Γιατί κανείς δεν τιμωρεί αυτούς που αδικούν έχοντας το νου του σε αυτό και εξαιτίας αυτού, δηλαδή εξαιτίας του ότι (κάποιος) αδίκησε, εκτός αν εκδικείται αστόχαστα, όπως ακριβώς ένα θηρίο· και αυτός που επιχειρεί να τιμωρεί σύμφωνα με τη λογική δεν εκδικείται για το αδίκημα που έχει παρέλθει – γιατί δεν θα μπορούσε να κάνει να μην έχει γίνει αυτό βέβαια που διαπράχθηκε – αλλά για χάρη του μέλλοντος, δηλαδή για να μην αδικήσει ξανά ούτε αυτός ο ίδιος (που αδίκησε) ούτε (κανείς) άλλος που είδε ότι αυτός τιμωρήθηκε. Και αφού κάνει τέτοιες σκέψεις, πιστεύει πως η αρετή είναι δυνατό να διδαχτεί· για αποτροπή (επανάληψης της αδικίας) βέβαια τιμωρεί. Αυτή λοιπόν τη γνώμη έχουν όλοι, όσοι ακριβώς επιβάλλουν τιμωρίες και στην ιδιωτική και στη δημόσια ζωή.

Μονάδες 10

- B1. Ο Πρωταγόρας δίνει **παιδαγωγικό-τελεολογικό** περιεχόμενο στην ποινή. Αυτό σημαίνει ότι όποιος τιμωρεί σύμφωνα με τους νόμους της λογικής (ό δε μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν) – και όχι ασυλλόγιστα, όπως τα θηρία – στοχεύει στο σωφρονισμό του δράστη και στον παραδειγματισμό των άλλων (ίνα μὴ αὖθις ἀδικήσῃ μήτε αὐτός οὗτος μήτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα). Ο σοφιστής, επομένως, απορρίπτει ως κίνητρα της επιβολής τιμωριῶν την ανταπόδοση και την αντεκδίκηση, καθώς κανείς δεν μπορεί να αλλάξει το κακό που συνέβη και τις συνέπειές του (οὐ γὰρ ἂν τό γε πραχθέν ἀγένητον θείη). Έτσι, παραμερίζει τον κατασταλτικό χαρακτήρα της τιμωρίας, έχοντας το βλέμμα στραμμένο στο μέλλον (τοῦ μέλλοντος χάριν), στην αποφυγή της επανάληψης της αδικίας από εδώ και στο εξής (ἀποτροπῆς γοῦν ἔνεκα κολάζει).

Η θεώρηση του Πρωταγόρα για τον σωφρονιστικό χαρακτήρα της ποινής είναι **φωτισμένη** και **ρηξικέλευθη**, καθώς έφτασε να αναχθεί σε αρχή δικαίου μόνο στους νεότερους χρόνους. Έρχεται λοιπόν σε πλήρη **αντίθεση με την κοινή αντίληψη της εποχής του**, κατά την οποία η ποινή σκόπευε στην ανταπόδοση των ίσων, την ικανοποίηση του θύματος ή των συγγενών του και την αποκατάσταση της ηθικής τάξης των πραγμάτων. Η δεδομένη στάση δικαιολογείται, αν αναλογιστεί κανείς πως περιστρέφεται στο παρελθόν αδίκημα, και ως εκ τούτου βασίζεται στο άλογο αίσθημα και στην αρχαιοελληνική αντίληψη για την ασέβεια (ύβρις → ἄτη → νέμεσις → τίσις). Ακριβώς με το ίδιο σκεπτικό λειτουργούσε και ο μωσαϊκός νόμος (ὄφθαλμόν ἀντὶ ὄφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος).

Με βάση τον ηθικό κώδικα της εποχής του σοφιστή διαπιστώνουμε πόσο **προχωρημένη** είναι η θεώρησή του για την επιβολή της ποινής· βασισμένη σε αξίες ανθρωπιστικές, παιδευτικές, δημοκρατικές. Δεν είναι τυχαίο ότι τις παραπάνω θέσεις για το νόημα απονομής της δικαιοσύνης συμπεριέλαβε ο Ιταλός διαφωτιστής Τσεζάρε Μπεκαρία στο έργο του *Περί εγκλημάτων και ποινών*. Οι ίδιες απόψεις ανάγονται σε αρχές δικαίου στα περισσότερα σύγχρονα κράτη δικαίου.

Μονάδες 10

B2. Ο Πρωταγόρας κλείνει το πρώτο σκέλος της απάντησής του (συμφωνώντας με τον Σωκράτη ως προς την καθολικότητα της αρετής και ανασκευάζοντας την άποψη του πρώτου σχετικά με τη διδασκαλία της) με έναν αέρα αυταρέσκειας και ικανοποίησης απόλυτης επιτυχίας απόδειξης (*ικανῶς*). Για να μην προκαλέσει, βέβαια, το συνομιλητή του, διακριτικά μετριάζει αυτή την αυτοπεποίθηση με τη φράση «ὥς γέ μοι φαίνεται».

Κι αυτό γιατί το επίρρημα «*ικανῶς*» δεν παρέχει στο Σωκράτη ικανοποιητική εκ μέρους του σοφιστή απάντηση· απλά μας αποδεικνύει αρκετά ότι ο Πρωταγόρας απέτυχε στην προσπάθεια εμπειριστατωμένης απάντησης στο επίμαχο ζήτημα. Μόνο ικανοποιητική δεν είναι η απάντηση του Πρωταγόρα, αφού το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει είναι αυθαίρετο για τους εξής λόγους:

- Κατά τον Δημ. Γουδή η αποδεικτέα θέση αποτελεί αποδεικτικό επιχείρημα : ενώ το ζητούμενο είναι να αποδείξει ο Πρωταγόρας ότι η πολιτική αρετή διδάσκεται, θεωρεί δεδομένο ότι διδάσκεται (με την επιβολή τιμωριών για σωφρονισμό και παραδειγματισμό),

γεγονός κοινώς αποδεκτό από όλους τους Αθηναίους και τους άλλους ανθρώπους! Πρόκειται για συγκεκριμένο σόφισμα, που λέγεται **λήψις τοῦ ζητουμένου / αἰτουμένου**, γιατί ως αποδεικτικό στοιχείο παρουσιάζεται μια πρόταση που χρειάζεται και αυτή απόδειξη.

- Το ίδιο σόφισμα της **λήψεως τοῦ ζητουμένου** είναι και το ότι η ποινή έχει τέτοια σκοπιμότητα, χωρίς αυτό να αποδεικνύεται. Επομένως, η βάση της απόδειξης θεωρείται δεδομένη, και μάλιστα με απόλυτο τρόπο διατύπωσης (*οὐδείς γὰρ κολάζει ... ὥσπερ θηρίον ἀλογίστως τιμωρεῖται*). Εδώ μάλλον παρουσιάζονται οι ανθρωπιστικές θέσεις του σοφιστή, χωρίς όμως να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα της εποχής του. Άρα, το επιχείρημα δεν έχει ρεαλιστική βάση.
- Το σωφρονιστικό πνεύμα της τιμωρίας σ' αυτή την ενότητα έρχεται σε αντίφαση με τη θανατική ποινή που επέβαλε ο Δίας για τους άδικους στο μύθο του Προμηθέα (στην τέταρτη ενότητα) (*κτείνειν ὡς νόσον πόλεως*) και με τις βαρύτερες ποινές (θανάτωση, εξορία, δήμευση περιουσίας, κατεδάφιση σπιτιού) που περιέχουν τους παραβάτες (στην έβδομη ενότητα). Ο ίδιος ο σοφιστής στην επόμενη ενότητα αίρει την αντίφαση : με τη διδασκαλία και την παιδευτική τιμωρία γίνεται προσπάθεια βελτίωσης όσων δεν έχουν μερίδιο στην αρετή· αν παρόλα αυτά δεν συνετίζονται, τότε τους επιβάλλονται οι παραπάνω βαριές ποινές.

Μονάδες 10

- B3.** Η σπουδαιότητα της πολιτικής αρετής ως απαραίτητης προϋπόθεσης για την πολιτική οργάνωση και η αναγκαιότητα συμμετοχής όλων των ανθρώπων σ' αυτήν ενισχύονται από τη θέσπιση, εκ μέρους της πολιτείας, **αυστηρών ποινών** σε βάρος όσων δεν έχουν μερίδιο στην αρετή.

Συγκεκριμένα, ο Πρωταγόρας αναφέρει τις **εξοντωτικές τιμωρίες** που επιβάλλονταν σε όποιον διέπραττε πολιτικά κυρίως αδικήματα : θανάτωση, εξορία, δήμευση περιουσίας, κατεδάφιση σπιτιού (*οἴκων ἀνατροπαί*). Όλες οι παραπάνω ποινές επιβλήθηκαν στο ρήτορα Αντιφώντα, που υποστήριξε την ολιγαρχική βουλή των Τετρακοσίων το 411 π.Χ. και καταδικάστηκε ως προδότης σε θάνατο· επιπλέον, απαγορεύτηκε η ταφή του στην αττική γη, αφαιρέθηκαν από τους απογόνους του τα πολιτικά δικαιώματα (*ἀτιμία*) και γκρεμίστηκε συθέμελα το σπίτι του.

Εντύπωση μας προκαλεί η αυστηρότητα των ποινών. Ακόμη περισσότερο μας εντυπωσιάζει ότι χειρότερη δεν θεωρείται ο θάνατος, που για εμάς είναι η εσχάτη των ποινών, αλλά όσες ακολουθούν κλιμακωτά. Στα πλαίσια του ηθικοπολιτικού ιδεώδους των κλασικών χρόνων ύψιστο ιδανικό αποτελούσε η ενεργός συμμετοχή του πολίτη στα κοινά, καθώς μόνο μέσα στο πολιτικό σύνολο μπορούσε το άτομο να πραγματώσει την ολοκλήρωση, την ευδαιμονία. Μ' αυτή τη λογική έσχατη ταπείνωση για τον πολίτη ήταν η αποβολή του από το σώμα της πόλης. Ιδιαίτερα για τον υπερήφανο για την αυτοχθονία του Αθηναίο το ξεκλήρισμα μιας ολόκληρης γενιάς ήταν άκρως επονεϊδιστο, αφού σήμαινε τον αφανισμό παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος. Η ταπείνωση αποτελούσε ψυχολογικό θάνατο για τον άδικο και τους γιους του, αφού ως πρώην πολίτες περιφέρονταν δίχως νόημα και σκοπό στη ζωή τους, «δίχως σόι, χωρίς νόμους, χωρίς σπιτικό» (Ιλιάδα, I, 63).

Οι παραπάνω εξοντωτικές τιμωρίες στερούν από τον παραβάτη τη δυνατότητα να καταλάβει το λάθος του και να μην το ξανακάνει. Άρα, αντιτίθενται στο παιδευτικό πνεύμα επιβολής των ποινών, όπως αυτό περιγράφηκε στο πρωτότυπο κείμενο. Η αντίφαση αυτή ωστόσο αίρεται, αν σκεφτούμε πως οι προηγούμενες βαρύτερες ποινές εφαρμόζονται μετά τη διδασκαλία της πολιτικής αρετής επιβάλλονται δηλαδή οι τιμωρίες με βασικό σκοπό το σωφρονισμό του άδικου (πρέπει να τον διδάσκουμε και να τον τιμωρούμε, μέχρι που, με την τιμωρία να βελτιωθεί). Αν όμως αυτός επαναλαμβάνει το αδίκημα όταν επανεπεντάσσεται στο πολιτικό σώμα, τότε συνειδητά επιλέγει το άδικο και βλάπτει την ομαλή λειτουργία του συνόλου. Σ' αυτή την περίπτωση υφίσταται τις προαναφερόμενες αυστηρές ποινές (και εάν, σε διαφορετική περίπτωση, πρέπει να εκδιώκουμε από την πόλη ή να σκοτώνουμε ως ανίατο όποιον δεν υπακούει σε αυτό το πράγμα ακόμα και μετά τη διδασκαλία, ακόμα και μετά την τιμωρία).

Μονάδες 10

B4. 1β, 2α, 3β, 4δ, 5γ.

Μονάδες 10

B5.

- α) **ἐθέλεις** : ἐπιθυμῆς, βούλει, ἐφίεσαι, ὀρέγεις, ποθεῖς, ἐρᾷς, γλίχει.
β) **ἐννοῆσαι** : ἐννοία, ὑπόνοια, παράνοια, ἐπίνοια, ἀνοια, εὐνοια, ομόνοια, διχόνοια, οξύνοια, ἀγχίνοια.

γ) *κολάζειν* : κόλασις.

δ) *ήγούνται* : ήγήτωρ.

ε) *θείη* : θετός, σύνθετος, έκθετος, παρένθετος, πρόσθετος, αντίθετος, αδιάθετος, θετικός, επιθετικός, παραθετικός, εκθετικός, συνθετικός, υποθετικός, επιθετικός, αποθετικός, προσθετικός, νομοθετικός, σκηνοθετικός, θεματικός, διαθεματικός, θεμελιώδης, θεμελιακός, συθέμελος, θεσμικός, αποθηκευτικός, συνθηματικός, αδιευθέτητος, υποθηκεύσιμος.

στ) *έχων* : εξής, εφεξής, καθεξής, συνεχώς, προσεχώς, απρόσεκτα, προσεκτικά, μειονεκτικά, υπέροχα, έξοχα, ένοχα, σχεδόν, σχετικά, άσχετα, σχηματικά, άσχημα, σχολαστικά, ενδοσχολικά.

ζ) *οΐωνται* : νομίζωσιν, δοκῶσιν, ήγῶνται, ύπολαμβάνωσιν.

η) *ήκιστα* : πλείστα / πλείστον.

θ) *άποδέδεικται* : δείγμα, ένδειγμα, παράδειγμα, ύπόδειγμα.

ι) *ικανῶς* : άφιξη, εφικτός, ανέφικτος, ικανοποιώ, ανικανότητα, ικέτης, ικετεύω, ικετευτικός, ικετευτικός, ικεσία, προίκα.

Μονάδες 10

▣ Αδίδακτο κείμενο ▣

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ Πρὸς Λεπτίνην 15-16

- Γ1.** Νομίζω λοιπόν, κύριοι δικαστές, ότι εσείς θα παίρνατε καλύτερες αποφάσεις για την παρούσα υπόθεση, αν μαθαίνατε και εκείνο, ότι δηλαδή και αυτό αφαιρεί (ο Λεπτίνης) τώρα με το νόμο, με τον οποίο μόνο είναι μεγαλύτερες οι δωρεές (που προσφέρονται) από τα δημοκρατικά πολιτεύματα από εκείνες που δίνονται από τη μεριά των άλλων πολιτευμάτων. Γιατί σχετικά με την ωφέλεια όσων παίρνουν τις δωρεές οι τύραννοι και οι ολιγαρχικοί μπορούν προπάντων (να αποδίδουν τιμές ή να ανταμείβουν)· γιατί συνηθίζουν να κάνουν αμέσως πλούσιο όποιον τυχόν θέλουν (να κάνουν)· σχετικά όμως με την αξία και τη σταθερότητα θα βρείτε (ή: θα διαπιστώσετε) ότι οι δωρεές που προέρχονται από τις δημοκρατίες είναι καλύτερες. Γιατί και το να μην παίρνει (κανείς δωρεές) επειδή τάχα κολακεύει (τους τυράννους και τους ολιγαρχικούς) με ντροπή, αλλά το να δέχεται (κάποιος) τιμές στην ισονομία (δηλαδή στη δημοκρατία) επειδή θεωρείται ότι είναι άξιος για κάτι (ή: ότι του αξίζει κάτι) ανήκει στα καλά, και το

να θαυμάζεται (κάποιος) από τους ομοίους (δηλαδή τους ισότιμους με αυτόν πολίτες) με τη θέλησή τους (ή: εκούσια) θεωρείται ότι είναι ισχυρότερο από το να παίρνει οτιδήποτε από τον τύραννο.

Μονάδες 20

Γ2.

μάθητε	μαθήσεται
μείζους	μεγάλοι
διδόμενων	δώτε
ἀφαιρείται	ἀφελού
εὐρήσεται	εὕρισκον / ἤϊρισκον
λαμβάνειν	εἰλήφθαι
ἄξιον	ἀξιότατον
τινος	τινα (τινά) / ἄττα
ἐκόντων	ἐκών
τοῦ δεσπότης	(ὦ) δέσποτα

Μονάδες 10

Γ3.α.

μόνῳ :	εἶναι ομοιόπρωτος κατηγορηματικός προσδιορισμός στο «ὦ».
πλούσιον :	εἶναι (απλό) κατηγορούμενο στο «ὄν ἂν βούλωνται» από το ρήμα «ἐποίησαν».

- (ὡς) **κολακεύοντα** : είναι **αιτιολογική μετοχή υποκειμενικής αιτιολογίας**, συνημμένη στο εννοούμενο υποκείμενο του απαρεμφάτου «τινά», ως επιρρηματικός προσδιορισμός του αναγκαστικού αιτίου στο «τὸ λαμβάνειν».
- ἐκόντων** : είναι **επιρρηματικό κατηγορούμενο** του **τρόπου** στο «ὁμοίων» από το «τὸ θαυμάζεσθαι».
- τοῦ λαμβάνειν** : είναι **ἐναρθρο απαρέμφατο** ως **γενική συγκριτική (β' ὅρος σύγκρισης)** από το «κρείττον» (με α' ὄρο το «τὸ θαυμάζεσθαι»).

Μονάδες 5

Γ3.β. Η δευτερεύουσα αναφορικοῦ υποθετική πρόταση «ὄν ἄν βούλωνται (υποτακτική)» με ΑΠΟΔΟΣΗ το ρήμα της κύριας πρότασης «ἐποίησαν» (οριστική γνωμικού Αορίστου) σχηματίζει λανθάνοντα..... υποθετικό..... λόγο που δηλώνει ΑΟΡΙΣΤΗ ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ σε ΠΑΡΟΝ και ΜΕΛΛΟΝ.

Ο υποθετικός λόγος που θα δηλώνει την ΑΠΛΗ ΣΚΕΨΗ του ΛΕΓΟΝΤΟΣ, θα έχει την ακόλουθη μορφή:

«πλούσιον γὰρ ὄν βούλονται παραχρῆμ' ποιήσαιεν / ποιήσειαν ἄν».

Μονάδες 5

ΟΡΟΣΗΜΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

Ρένα Σαρμπάνη